

De overval op de Vloeiweide Jan Schulten, 1994

Op 4 Oktober 1944 om 5:15 uur werd de boswachterswoning van de Vloeiweide (familie landgoed van familie d'Arnaud Gerkens en Henkes) door een eenheid van de Ortskommandantur Breda, die onder bevel van Oberleutnant Kurt Steinmeier stond, overvallen. Van deze eenheid maakten ook enige Nederlandse NSKK-mannen deel uit. (NSKK = Nationalsozialistische Kraftfahrkorps). Toen de overvallers de keuken van de boswachterswoning binnendrongen, ontstond er onmiddellijk een schietpartij waarbij Henk Touw Steinmeier neerschoot. Tijdens de ontstane verwarring bracht Neefs (de boswachter) zijn vrouw en enkele kinderen naar de kelder en hield zichzelf daarna op de bovenverdieping schuil. Henk Touw vernietigde de radiozender, die zich op de eerste verdieping bevond, en ging de strijd met de vijand aan, waarbij hij sneuvelde. Paul Windhausen, die inmiddels naar buiten was gegaan om voor mevrouw Neefs en haar kinderen vrije aftocht te vragen, werd neergeschoten en overleed ter plaatse. Tijdens het gevecht staken de overvallers de schuur en het huis in brand en wierpen zij handgranaten in de kelder. Hierin bevonden zich toen mevrouw Neefs, zes van haar kinderen, Jan Nelissen en Frie Renard. Deze laatste was een kostganger die in de boswachterswoning verbleef en met het verzet niets uitstaande had. Tijdens het gevecht dat ongeveer twee uur duurde, slaagde boswachter Neefs erin te ontsnappen en zich daarna enige tijd schuil te houden. Tijdens het gevecht bij de boswachterswoning sneuvelden tevens J. Oberg, E. Neefs, H. van der Sande en M. van den Boogaard. Aan Duitse zijde kwamen behalve Steinmeier ook de Duitse onderofficier Christel Bühler en de Nederlandse NSKK-man Fokke Mulder om.

Toen het gevecht beëindigd was, trokken de Duitsers zich op enige afstand van de boswachterswoning terug vanwege het mogelijke explosiegevaar van springstoffen die zich in de woning zouden kunnen bevinden. Op dat moment naderden twee marechaussees, die op de rook van de brandende boswachterswoning waren afgekomen. Zij ontdekten dat er in de kelder van de brandende woning nog overlevenden waren en wisten dezen te bevrijden. In de kelder waren mevrouw Neefs en haar zestienjarige dochter omgekomen, terwijl het vierjarig zoontje nadat hij uit de kelder bevrijd was, aan zijn verwondingen overleed. De overigen werden, zij het gewond, uit de kelder bevrijd, waarna de Duitsers onmiddellijk Jan Nelissen en Frie Renard arresteerden. Van de verzetsstrijders die tijdens de overval op de post aanwezig waren, waren Brautigam, Van den Boogaard, Hofman, Bakker, De Visser, Van den Heuvel en De Vries al gevangengenomen.

De boswachterswoning van de Vloeiweide 333 in het Liesbos, te Rijsbergen.

Toen bekend werd dat de radiopost overvallen was, doken Van der Poel en zijn gezin onmiddellijk onder. Ook Hamer maakte zich uit de voeten en nam het aanwezige

bezwarende materiaal met zich mee. Na de oorlog stuurde hij de tekst van de berichten van de Vloeiweide naar de chef-staf van het AHK-OD, jhr. P.J. Six, op. Ook landelijk raakte de overval snel bekend. Volgens Six kwam dat omdat H.A.J. Touw, nadat hij eerst een Duitser had neergeschoten, het radiostation van Gewest 17 ('s-Hertogenbosch) radiografisch van de overval op de hoogte had gebracht.⁷³ De volgende dag zou dit station in klare taal het bericht van de Duitse overval naar de andere radiostations van de OD hebben uitgezonden. Dit bericht kon echter niet achterhaald worden. Gezien het gegeven dat het erg moeilijk was om radiocontact met de andere stations van het radionet te krijgen en de verwarring die tijdens de overval heerste, lijkt het onwaarschijnlijk dat Touw nog even in staat geweest is om het eerder genoemde radiobericht te verzenden. De gevangengenomen verzetsstrijders werden met uitzondering van Frie Renard op 5 oktober om 10.15 uur zonder vorm van proces op de schietbaan in het Mastbos gefusilleerd.

Op 5 oktober 1944 zagen de koeriers G. van der Sande en H. Gerritsen in Breda een man lopen die de dag voor de overval op bij de boswachterswoning was geweest en die volgens hen een informant van de Duitsers was, die de radiopost ver raden had. Zij alarmeerden K. Buuron en S. Bernaard om de verrader - later bleek het de Belg Lodewijk de Coster te zijn - onschadelijk te maken. Van de opzet kwam weinig terecht omdat Buuron en Bernaards door de Duitse Feldgendarmarie gearresteerd werden. Beiden werden op 10 oktober naar het politiebureau Haagse Veer in Rotterdam gebracht, waar zij op 13 oktober bij toeval door Rotterdamse verzetslieden met behulp van enkele bewakers bevrijd werden. Van der Poel slaagde erin uit Duitse handen te blijven en keerde op 28 oktober naar Breda terug, juist op tijd om op 29 oktober de bevrijding van de stad door de Polen mee te kunnen maken.

Waardering en bestraffing

Op 20 februari 1952 werden de gesneuvelden en de gefusilleerden door de voormalige chef-staf van de OD voorgedragen voor een posthume verlening van het Bronzen Kruis met de volgende mutatie:

“hebben zich door moedig en beleidvol optreden tegenover den vijand onderscheiden door: zich beschikbaar te stellen voor het onderdak verlenen aan, het organiseren, bedienen en bewaken van den radiopost “Vloeiweide” bij Breda, van waar uit sinds 1942 proefuitzendingen zijn verricht en sinds September 1944 een radiografische berichtenwisseling tot stand is gekomen met Amsterdam, 's-Hertogenbosch en Zeeland, tot 4 Oktober 1944, toen door verraad deze post door een overmachtigen en goed bewapenden vijand ter sterkte van ongeveer 150 man is overvallen, bij welchen overval de bezetting van den radiopost, niettegenstaande het verrassen de van den overval en het beestachtige optreden van den vijand, zich dapper heeft geweed en dusdoende drie der aanvallers, waaronder den vijandelijken commandant, heeft neergelegd. Tenslotte ten aanzien van hen, die voor het vuurpeloton den dood hebben gevonden, door manmoedig de voltrekking van het vonnis onder ogen te zien, blijkens het gemeenschappelijke pleiten voor vrijstelling van de voltrekking van het reeds geveldde vonnis over een hunner, die bij den radiodienst niet betrokken was en dank zij hun pleitbezorging van de executie is vrijgesteld. “

De genoemde onderscheidingen werden echter niet verleend. Uiteindelijk werd aan Paul Windhausen de Bronzen Leeuw posthuum toegekend, terwijl aan de andere gesneuvelden posthuum het verzetshedenkingskruis werd verleend.

Na de oorlog moesten de Nederlanders die bij de overval op de Vloeiweide betrokken geweest waren voor het Bijzonder Gerechtshof in 's-Hertogenbosch verschijnen. De zittingen vonden op 8 en 9 oktober 1947 plaats en gedagvaard werden: J. Suykerbuik, J. Loesberg, A. van Gageldonk, H. Eling, C. van der Jagt, C. van de Kerkhof, J. van Hooijdonk, J. Wouterlood van Doesburg, D. de Munnik, H. Lion en B. Zuuring. Zuuring, die volgens Neefs het eerste de boswachterswoning had betreden, werd bij verstek ter dood veroordeeld. C.M. van der Jagt, die de boswachterswoning in brand gestoken had, werd na

een eis van twintig jaar gevangenis straf tot zeventien jaar veroordeeld, terwijl de overige beklagden tot lagere straffen veroordeeld werden. Geen enkele veroordeelde zat zijn straf uit en vòòr 1960 waren zij allen weer in de samenleving teruggekeerd. De Duitse Vertrauensman Lodewijk de Coster werd in België op 17 juni 1946 vanwege verraad om als Belg de wapens tegen België of zijn bondgenoten te hebben opgenomen' levenslange gevangenisstraf veroordeeld. Zijn vonnis werd daarna verscheidene malen gewijzigd. Op 23 december 1950 kwam hij weer op vrije voeten.

Slotbeschouwing

In de Gewestelijke en Districtsleiding van Breda zijn 47 personen actief geweest. Daarvan waren twee beroepsofficieren, zeven reserve-officieren en drie beroeps onderofficieren. Hoewel een beroepsofficier de OD in Breda had opgericht, was het aandeel van beroepsmilitairen in vergelijking tot het aandeel van de burgers gering, niet alleen in aantal, maar ook ten aanzien van de posities die zij bekleed hebben. De vaak geuite bewering dat in de OD beroepsmilitairen een dominante rol gespeeld hebben, gaat daarom voor Breda niet op. Eenzelfde opmerking kan over de gewesten 17 ('s-Hertogenbosch), 18 (Eindhoven) en 16 (Zeeland) gemaakt worden

Zoals in het begin van deze beschouwing naar voren is gebracht, is over het drama van de Vloeiweide ook een negatief beeld ontstaan. Een enkel voorbeeld illustreert dit. Cor van der Hooft heeft betoogd dat de radiopost overbodig was geworden, omdat er rechtstreekse telefoonverbindingen met de geallieerden waren. Daarnaast had hij zware kritiek op de onvoorzichtigheid van de aanwezigen op de Vloeiweide. Ten aanzien van die laatste kritiek moet worden opgemerkt dat Van der Hooft zelf enige boter op zijn hoofd had en niet direct een toonbeeld van voorzichtigheid is geweest; bij hem liep het gelukkig goed af. Een artikel van Huub Beens in het Brabants Nieuwsblad van 30 september 1994 over de Vloeiweide draagt de snorkende titel: *Laat en zinloos drama op de Vloeiweide. De zware tol van de overmoed.* Zijn er verschillende voorbeelden te geven.

Cor van der Hooft gaat in zijn kritiek ervanuit dat de radiopost bedoel met de geallieerden contact op te nemen en dat deze verbindingsmogelijk de geheime telefoonlijnen overbodig geworden was. Zoals naar voren is was de radiopost bestemd voor het binnenlandse radionet en was hij door bevrijding van Eindhoven, een schakel in het communicatiesysteem met lieerden geworden.

Vanuit de optiek van Cor van der Hooft gezien - hij was overigens niet de enige verzetsstrijder die zo dacht - waren die geheime telefoonverbindingen zaligmakende. Bekijkt men die telefoonverbindingen echter vanuit de geallieerde invalshoek, dan ontstaat een ander beeld. Voor de geallieerden waren die telefoonlijnen met bezet gebied een mogelijkheid waarvan de vijand misbruik kon maken, omdat de handlangers die zij in het bevrijde gebied hadden achtergelaten, via die telefoonlijnen allerlei gegevens door zouden kunnen geven. Ook was de mogelijkheid niet uitgesloten dat zij via die telefoonlijnen door de vijand misleid zouden worden. Voor de geallieerden bleven daarom ook andere informatiekkanalen, zoals radioverbindingen, van belang omdat zij voor hun besluitvorming niet alleen afgingen op inlichtingen die uit één bron kwamen. Hierbij moet tevens in beschouwing genomen worden dat de geallieerde troepen, toen zij de Nederlandse grens overschreden, instructies hadden gekregen voorzichtig te zijn omdat het Nederlandse verzet sterk door de Duitsers geïnfilteerd was en veel Nederlanders pro-Duits waren. Het gevolg was dat de geallieerden, zeker in september 1944, niet blindelings informatie die uit verzetskanalen kwam, voor waar aannamen. Voor hen daarom belangrijk informatie vanuit verschillende richtingen te krijgen en die tegen elkaar af te wegen.

Zoals reeds is aangegeven, was de leiding van de OD ervan uitgegaan dat de radiostations van het binnenlandse net niet door de vijand uitgepeild zouden worden. Voor het radionet

Zuid is dat uitgekomen. De stations van Gewest 15 (Zeeland) en Gewest 17 ('s-Hertogenbosch) werden niet ontdekt, terwijl de stations van de Gewesten Limburg en Breda door verraad en niet door uitpeiling opgerold werden.

Nadat Zuid-Nederland bevrijd was en een stabiele situatie ontstaan was, handhaafde de OD zijn binnenlandse radionet in het nog bezette Nederland. De gevolgen bleven niet uit, want voordat er op 5 mei 1945 in Nederland een einde aan de nazi-terreur kwam, werden tien radiostations van de OD door uitpeiling ontdekt en opgerold. Een belangrijke oorzaak daarvan is dat het AHK-OD geen kans gezien heeft door een gebrek aan flexibiliteit zich aan de gewijzigde situatie aan te passen en de voorbereide plannen te wijzigen. Over de ongelukkige gang van zaken op de Vloeiweide kan de centrale leiding van de OD echter geen verwijt gemaakt worden. Hier was sprake van een volkomen onvoorziene situatie, omdat de bevrijding van West-Brabant door de gevolgde geallieerde strategie veel langer uitbleef dan verwacht was.

De eerder genoemde Cor van der Hooft is een van de verzetsstrijders geweest die de lokatie van de Duitse commandopost in Ginneken aan het Bureau Inlichtingen had doorgegeven. Behalve het doorgeven van de juiste kaartcoördinaten nam hij een voorstel van Otto Smik over om de lokatie van de villa op nog een andere wijze aan te duiden. Otto Smik was een Tsjechische vlieger die met zijn Spitfire op 3 september 1944 boven het vliegveld Gilze-Rijen door Duits luchtafweergeschut was neergeschoten. Hij maakte bij Terheijden een geslaagde noodlanding en dook in Breda onder. Toen hij op de hoogte kwam van de Duitse commandopost in Ginneken, stelde hij aan Van der Hooft voor om twee in witte regenjassen geklede verzetsstrijders elkaar voor de villa van Eras te laten ontmoeten. Op het moment van de ontmoeting moest dan een geallieerd vliegtuig passeren, zodat de vlieger precies kon zien waar de Duitse onverlaten zich ophielden. Na enige aarzeling wees Van der Hooft twee man aan; hij telefoneerde naar Eindhoven voor de verdere regeling. Van het onzinnige plan kwam uiteindelijk niets terecht. Het enige wat over bleef is dat sindsdien dat witte jassenverhaal in allerlei variaties opduikt. Het bombardement van Bad Wörishofen kreeg zo een meer dramatische aankleding dan de eenvoudige verklaring dat de vliegers zich vergist hebben en Wörishofen voor de Duitse commandopost hebben aangezien. Het gebouw was veel groter dan de weinig opvallende villa van Eras, terwijl in Mariëndal en de huizen vlak daarbij veel Duitse activiteiten plaatsvonden.

Uit de berichten die door de radiopost op de Vloeiweide verzonden en ontvangen werden, blijkt dat de OD in het Gewest Breda geen passieve houding heeft aan genomen, maar een actieve bijdrage tot de bevrijding heeft geleverd. De helden van de Vloeiweide gingen voor een belangrijk deel hun ondergang tegemoet door oorzaken die buiten hun gezichtsvermogen lagen, en die zij ook niet hadden kunnen voorzien.

Dit is een stuk uit het hele verhaal, hier en daar aangevuld. In het origineel (zie bronnen) staat ook meer informatie en de referenties en meer fotos.
M.H.Nederlof, 31 dec. 2020.